

VOORWOORD

Voor u ligt het eerste boek over fotografie van volksvermaak in Drenthe. Ik heb me hierbij beperkt tot de periode 1860-1910. Op de meeste foto's uit dit tijdperk staan portretten en dorps- en stadsgezichten. Maar in Drenthe woonden en werkten ook mensen die afleiding zochten van hun dagelijkse beslommeringen. Dit onderwerp is echter onderbelicht in bestaande fotoboeken. Ik hoop deze lacune enigszins op te vullen. De historische foto's zijn zo groot mogelijk afgebeeld om recht te doen aan de vele details. De meeste foto's zijn afkomstig uit het Drents Archief, dat ik in de eerste plaats hartelijk wil bedanken voor het mogen gebruiken van hun foto's. Ook is er gebruik gemaakt van de beeldbank van het Gemeentearchief Hogeveen en enkele foto's uit privé archieven, waaronder die van Henk Jonker. Ik ben erg dankbaar dat ik gebruik mocht maken van foto's uit de Collectie Poortman/Nefkens en Stichting Oud Meppel. Mevrouw Alina Dijk, conservator Collectie en Kennismanagement van het Nationaal Gevangenis museum bedank ik voor de verwijzing naar foto's van het Rijksopvoedingsgesticht Ommerschans, waarvan een deel staat in het boek: *Jasmijn Vervloet, Schoffies in Salland. Een geschiedenis van het rijksopvoedingsgesticht Veldzicht 1894-1933* (Assen, 2021).¹ Mevrouw Jasmijn Vervloet wil ik bedanken voor de verwijzing naar het fotoalbum, waarin ook foto's staan van jongens die aan het voetballen zijn en voor konijnen zorgen, echter altijd in dienst van hun heropvoeding, en die waarschijnlijk zijn gemaakt door een (onder) directeur van de gevangenis en niet door een (professionele) fotograaf.²

Tot slot wens ik u veel kijk- en leesplezier.

Ronald Wilfred Jansen, Hogeveen, december 2025

¹ Alina Dijk, email 04-09-2025

² Jasmijn Vervloet, email 02-10-2025

INHOUD

PROLOOG	8	-	1 1
DRENTHE OP EEN KEERPUNT	1 2	-	1 5
VORMEN VAN VOLKSVERMAAK	1 6	-	5 3
FOTOGRAFIE VAN VOLKSVERMAAK	5 4	-	1 4 6
EPILOOG	1 4 7	-	1 4 8
BRONNENOVERZICHT	1 4 9	-	1 5 2
KORT OVERZICHT FOTOGRAFEN	1 5 3	-	1 6 4

VORMEN VAN VOLKSVERMAAK

een huifkar volgden de kermisattributen. Net als bij een kermis, was een jaarmarkt verspreid over het hele dorp of stad. Overal dieren, kramen, artiesten en lekkernijen. Poffertjes verspreidden geuren. Veel jeugd kwam erop af. Aan een jaarmarkt was vaak een kermis verbonden. Bij ziekten zoals cholera verbood de gemeente kermisattributen. Wegens een pokkenepidemie werden op de jaarmarkt in Assen geen kramen, muzikanten en kunstenaars toegestaan.¹²³ Ook op andere markten, zoals de beestenmarkt of weekmarkt, werden diverse volksactiviteiten zoals palingtrekken gehouden.

Oogstfeest

De oogstfeesten in de protestantse traditie markeren het einde van de oogstperiode, als de meeste gewassen, waaronder graan, worden binnengehaald. In 1872 sierden vlaggen en wimpels de stad Meppel. Vanaf hotel “Bontekoe” trok de optocht met de deelnemers aan de volksactiviteiten naar het feestterrein. Men genoot van volksactiviteiten, zoals ringsteken, sprietlopen, geldvissen, mastklimmen, oplaten luchtballons en vuurwerk, waarbij prijzen werden behaald. Dergelijke festiviteiten werden ook in het voorjaar gehouden als er werd gebeden voor een goede oogst.¹²⁴

Vastenavond

Vastenavond is de het feest dat voorafgaat aan het veertig dagen vasten voor Pasen, wat met name gebruik was in Rooms-katholieke landen en streken. Vermommingen, optochten, de oprichting van een narren rijk en uitbundige eetfestijnen en drinkgelagen tekenen carnaval. Veteranen woonden als opzichters in arbeiderswoningen of aan de buitenkant van de gestichten en controleerden de “onfatsoenlijke armen” in de gestichten. Deze veteranen waren echter niet zo behoorlijk en sprongen ook regelmatig uit de ban en verkleedden zich op vastenavond, dobbelden en dansten. Ze deden ook wrede dieren spelen, zoals ganzentrekken. “In de laan werd een touw gespannen tusschen twee boomen, waaraan en levende gans met den kop naar beneden werd opgehangen. De uitgerekte hals van 't arme dier werd met zeep besmeerd; en dan kwamen de ruiters elk op hun beurt in galop onder het touw doorrijden, en grepen de gans bij den kop, en trokken wat zij konden. Had er eindelijk een den kop afgerukt, dan werd een tweede gans opgehangen”.¹²⁵

Bekken snijden

Bij het bekkensnijden trachtten mannen, onder wie arbeiders en boerenlui, elkaar met een mes in het gezicht te snijden. Bijvoorbeeld op bruiloften en kermissen of in de kroeg. Vaak ging een en ander met drank en ruzie gepaard. Soms maakten vrouwen zich ook aan dit oude volksvermaak schuldig om bepaalde veten en geschillen te beslechten. Bij vechtpartijen werden ook andere wapens gebruikt, zoals scherpe dubbeltjes om verwondingen aan te brengen.¹²⁶

Boegspriet lopen

Volksspel waarbij de deelnemers tot aan het eind van een horizontaal liggende, gladgemaakte mast moeten lopen, op gevaar af van in het water of in een der aan beide zijden gespannen, met meel en met roet gevulde zeilen te vallen

FOTOGRAFIE VAN VOLKSVERMAAK

lawn en tennisvereniging rusten even (ergens) uit tijdens een fietstocht. Ook een jongeman is te zien. Mogelijk familie.⁵⁷ Mannelijke en vrouwelijke leden van de Asser lawn en tennisvereniging staan klaar voor een rijtocht, vermoedelijk op de tennisbaan (achter de Buitensociëteit bij het Asserbos).⁵⁸

Ook binnen de kleine burgerij werden mannen (jongens) en vrouwen (meisjes) vaak gescheiden. Gemengd zwemmen in officiële zwembaden mocht niet. De leden van het Asser muziekkorps (AMC) waren louter mannen. Er waren ook erg weinig vrouwelijke fotografen in de 19e eeuw. In Hogeveen was in de 19e eeuw één vrouwelijke fotograaf gevestigd.

Religieuze en politieke gezindheid speelden ook een rol bij vooral de leidende burgerij. Zo hadden de orthodoxe protestanten in Hogeveen een hekel aan openbaar ‘werelds’ vermaak en richtten eigen verenigingen op, zoals de Jongelingenvereniging Hebt Elkander Lief in 1867 en in 1868 de Jongedochtersvereening Dorcas.⁵⁹

Marguerite Charlotte Louise Caroline (1864-1946), dochter van Wouter Lucas van den Biesheuvel Schiffer (1821-1901), Officier van Justitie bij de Arrondissementsrechtbank, fietste. Maar dan in burgerpak, niet in een speciaal sportief, strak tenue zoals heden het geval is. Sommige activiteiten beoefenden zowel de hogere burgerklasse als de kleine burgerij. Bijvoorbeeld kamperen. Zo kampeerden leden van de familie Van Weijdom Claterbos. De burgerij koos vaak voor luxe.

De bovenlaag had er geen begrip voor de slechte situatie waarin arbeiders verkeerden en het feit dat arbeiders dronken om even de ellende te vergeten. Arbeiders konden niet naar kuuroorden. Daar hadden ze het geld ook niet voor en kregen het ook niet cadeau van de burgerij. Volgens de heersende elite hadden de arbeiders hun ellende vooral aan zichzelf te danken. Slechts een enkeling, bijvoorbeeld een socialist of een feministe, zag in dat in de kapitalistische verhoudingen en machtsmisbruik de ellende lag. Toch moesten ook bestuurders toestaan dat arbeiders vermaak hadden, zoals gezegd, ook om onrust en rellen te voorkomen. Menig verbod op een kermis ging dan ook samen met het ingooien van de ramen van de huizen van stadsbestuurders, ook in Drenthe. Een foto van een arbeider die zich ontspant in de privé sfeer is zeldzaam. Zoals van een oudere man die vist in het kanaal aan de Streek de Huizen (nu: Hoofdstraat) rond 1910. Omdat de burgerij de voornaamste klanten waren van beroepsfotografen, hield menig fotograaf afstand tot arbeiders.

Hobby of werk

Ik betwijfel of veel beroepsfotografen hun werk als liefhebberij zagen. Ze moesten hard werken, deadlines halen, de winkel verzorgen, administratie bijhouden, contacten met leveranciers houden, beurzen bezoeken en de klant tevreden houden. Ook onderhielden ze vaak een gezin. Beroepsfotografen maakten niet of nauwelijks vrij werk. Amateur fotografen hadden, zoals gezegd, meer geld en vrije tijd voor fotografie als liefhebberij. De hoofdonderwijzer amateurfotograaf Engelke Jan Boneschanscher (1858-1946) maakte honderden foto's van Dwingeloo, haar bewoners en gebeurtenissen die zich hier afspeelden, zoals dorpsbranden. Van zijn werk zijn vier fotoalbums en ruim 150 losse foto's opgenomen in het Drents Archief.⁶⁰ Voor Boneschanscher was fotografie wel een passie. Iets wat eigen is aan veel amateurfotografen. Helaas zijn de meeste foto's van amateurfotografen, die vooral alledaagse zaken, uitjes en pleziertjes in Drenthe fotograferen, niet bewaard gebleven. Jammer, want hun foto's zijn meer spontaan en ongedwongen dan die van beroepsfotografen die zich hielden aan de eisen van hun opdrachtgevers, conventies en gebruiken.

Portretfoto van Wilhelmus Johannes van Uije (1850-1907), vermoedelijk genomen in het atelier van de fotograaf, zijn vader Wilhelmus van Uije, in de Kattegang (later Groningerdwarsstraat genoemd). Op de tafel staat een stereokijker.

Assen

1865-1867

Stereofoto

Fotograaf: Wilhelmus van Uije (1819-1889)

Drents Museum/Collectie stereofoto's/Beeldbank Drents Archief, DM27062

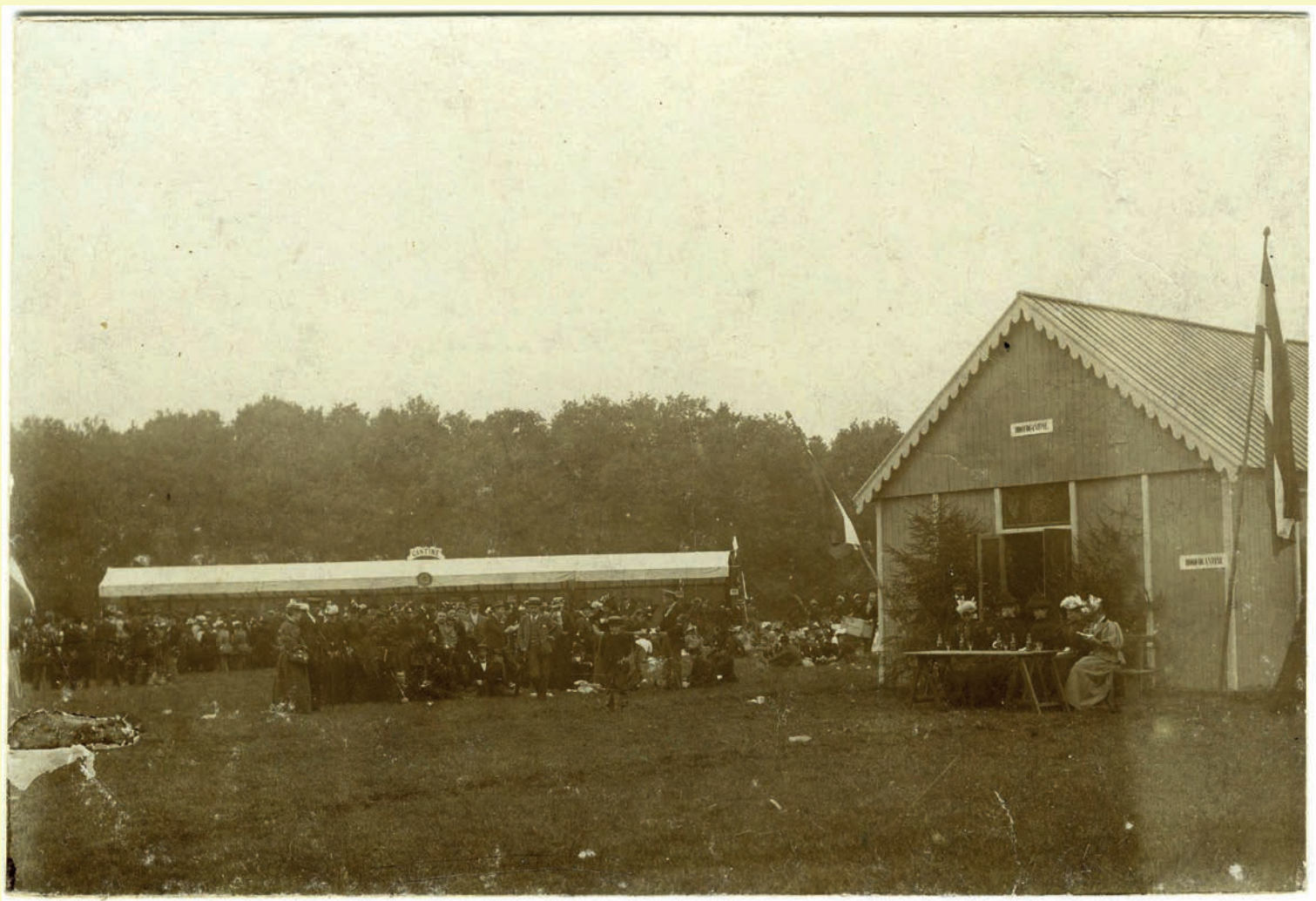
Leden van het Asser muziekcorps AMC

Assen

1889

Fotograaf: onbekend

Drents Museum/ Collectie topografische foto's/Beeldbank Drents Archief, DM3202383

Op het terrein van ijsclub "Voorwaarts" naast de Oude Vijver in het Asserbos te Assen, wordt door een grote groep mannen en vrouwen gegeten en gedronken tijdens het Noordelijk Evangelisch Zendingsfeest.

Assen

1904-1906

Fotograaf: Jan de Vries (1857-1926)

Drents Museum/Collectie topografische foto's/Beeldbank Drents Archief, DM3202346